

*Г.В. ПАЙМАШ***КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО РИНКОВО-ОРІЄНТОВАНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

На основі проведеного дослідження проблем ринково-орієнтованого механізму розвитку потенціалу людей з особливими потребами була сформульована необхідність надання можливості гармонійного соціального розвитку людям з особливими потребами з метою створення соціально-адаптованого характеру виходячи із їх властивостей, розглядаючи з точки зору цілісності, складності функціонування та відкритості до взаємодії з внутрішнім та зовнішнім середовищем. Розглянуто умови розвитку людського потенціалу та формування людського капіталу, у тому числі людей з особливими потребами, які можуть вплинути на результати професійної діяльності, починаючи від розвитку охорони здоров'я, соціальної сфери, рівня культури та дозвілля та до якості житла та доходу сім'ї в якій виховується дитина з особливими потребами. З погляду соціального напрямку розглянуто думку, що складнощі створюються суспільством, яке не передбачає участі у спільній діяльності людей з особливими потребами. Розглянуто необхідність створення умов навчального середовища, життя у суспільстві та підтримки працевлаштування, за необхідності надання особливих умов для можливості реалізації звичайних функцій повсякденної діяльності. Із залученням інвестицій у збільшення знань, умінь, здібностей та досвіду людей з особливими потребами, використовуючи прийоми поведінкової теорії з урахуванням особливостей людей з особливими потребами, їх вимог, можлива трансформація людського потенціалу на людський капітал як джерело майбутніх доходів. Стратегічне управління ринково-орієнтованим механізмом розвитку потенціалу людей з особливими потребами вимагає врахування синергії, завдяки якій знання та зусилля кількох людей будуть взаємно посилені. На підставі отриманих результатів та узагальнення наведених положень сформульовано консолідовані теоретичні положення ринково-орієнтованого механізму розвитку потенціалу людей з особливими потребами. Елементом наукової новизни є розробка та теоретичне обґрунтування концептуального підходу стратегічного управління ринково-орієнтованим розвитком потенціалу людини з особливими потребами, особливістю якої є використання положень синергетичної теорії та облік взаємозв'язків, що виникають при розвитку та формуванні потенціалу людини з особливими потребами у процесі взаємодії. Викладені положення концептуального підходу відрізняються від існуючих концепцій збагаченням змісту та структурних складових, їх характеристик, доповненням та розширенням предметної галузі щодо людини з особливими потребами.

Ключові слова: концептуальні положення; ринково-орієнтований механізм; людський капітал; людський потенціал; людина з особливими потребами

*H. PAIMASH***CONCEPTUAL APPROACHES REGARDING A MARKET-ORIENTED MECHANISM FOR DEVELOPING THE POTENTIAL OF PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS**

Based on the study of the problems of a market-oriented mechanism for developing the potential of people with special needs, the need was formulated to provide an opportunity for harmonious social development to people with special needs to create a socially adapted environment, considering from the point of view of integrity, properties, complexity of functioning and openness to interaction with the internal and external environment. The conditions for the development of human potential and the formation of human capital, including people with special needs, are considered, which can affect the results of professional activity, ranging from the development of health care, the social sphere, the level of culture and leisure, and to the quality of housing and income of the family in which a child is brought up special needs. From the point of view of the social direction, the opinion is considered that difficulties are created by a society that does not provide for participation in the general activities of people with special needs. The need to create conditions for the learning environment, life in society, employment support, and the need to provide special requirements for the opportunity to implement the usual functions of daily activities are considered. With the attraction of investments in increasing the knowledge, skills, abilities, and experience of people with special needs, it is possible to turn human potential into a source of future income using the methods of behavioral theory, taking into account the behavior of people with special needs, their requirements, and characteristics. The strategic management of a market-oriented mechanism for developing the capacity of people with special needs requires taking into account synergies, through which the knowledge and efforts of several people will be mutually reinforced. Based on the results obtained and the generalization of the above provisions, consolidated theoretical provisions of a market-oriented mechanism for developing the potential of people with special needs are formulated. An element of scientific novelty is the development and theoretical substantiation of the conceptual approach of strategic management of market-oriented development of the potential of a person with special needs, a feature of which is the use of the provisions of the synergetic theory and taking into account the relationships that arise during the development and formation of the potential of a person with special needs in the process of interaction. The stated provisions of the conceptual approach differ from existing concepts by enriching the content and structural components, their characteristics, supplementing and expanding the subject area in relation to a person with special needs.

Keywords: conceptual provisions; market-oriented mechanism; human capital; human potential; a person with special needs

Вступ: Для підвищення інноваційності української економіки необхідно проаналізувати умови формування та розвитку людського потенціалу і людського капіталу з урахуванням людей з особливими потребами, які є підґрунтям концептуального підходу щодо ринково-орієнтованого механізму розвитку потенціалу людей з особливими потребами. Розвиток людського потенціалу та людського капіталу для досягнення економічно високих показників потребує регулювання та створення відповідних механізмів та інструментів, які будуть запропоновані в роботі для формування та розвитку людського потенціалу та людського капіталу людей з особливими потребами у процесі здобуття

освіти та працевлаштування, охорони здоров'я, соціальної сфери, збільшенні фінансової забезпеченості соціально незахищених категорій громадян та можуть стати основними елементами даних концептуальних положень. Тому, тема даних досліджень є актуальною.

Мета статті: Робота присвячена розробленню концептуального підходу щодо ринково-орієнтованого механізму розвитку потенціалу людей з особливими потребами, проблемі формування та розвитку людського потенціалу та людського капіталу людей з особливими потребами в Україні в умовах демографічної кризи, високого рівня інвалідизації дітей, підлітків та працездатного населення.

© Г.В. Паймаш, 2022

Для досягнення мети в роботі поставлено та вирішено такі задачі: розробити консолідовані теоретичні положення концептуального підходу ринково-орієнтованого механізму розвитку потенціалу людей з особливими потребами. **Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Поняття розвиток, розвиток людського потенціалу, розвиток та формування людського капіталу були проаналізовані з погляду кількох наукових напрямків у роботах таких авторів: філософський (Е. Еріксон [1]), психологічний (Г.А.Балл [2], І.Д.Бех [3], І.А.Зязюн [4], В.Г.Кремінь [5], В. А. Кудін [6], В. А. Лозовий [7] та ін.), економічний (Г. Беккер [8], Т.Шульц [9], А. Сен[10], Д.В. Райко[11], В. Близнюк[12], В. Антонюк [13], О. Грішнова [14], С.В. Тютюнникова [15], М. Довбенко [16], Т. Кір'ян[17], Г.Лученко [18] та ін), соціальний (В.С.Михайличенко [19], Социальное развитие [20], Н.А.Холопенко [21]), медичний (Е. Іваницька [22]) та педагогічний Розвиток, виховання і формування особистості, Процес розвитку і формування особистості - Педагогіка - Навчальні матеріали онлайн [23].

Результати дослідження. З точки зору соціального розвитку та соціального формування особистості розвиток являє собою природний безперервний процес. Від нього залежить, яким стає людина як особистість, якою мірою і як вона реалізує себе в житті, як впливає на середовище життєдіяльності. Багато соціальних проблем людини і здатність самостійно вирішувати їх в основному визначаються її соціальним розвитком [20].

Розвиток особистості має наслідувальний характер (ця закономірність є основою теоретичних засад використання прикладу у вихованні), а людська особистість розвивається в діяльності (всебічний розвиток природних задатків людини відбувається тільки в процесі її життєдіяльності), під впливом середовища (умови життя, насамперед близьке оточення, засоби масової інформації, вулиця, шкільний колектив, справляють відчутний вплив на розвиток особистості школяра). Цей розвиток відбувається як результат впливу на всі сторони людської психіки (на уроці, виховному занятті повинні бути задіяні мислення, увага, пам'ять, уява, емоційно-почуттєва сфера). Нові риси особистості потребують нового ставлення до неї (врахування у вихованні не тільки вікових особливостей учнів, а й щоденне його збагачення знаннями" життєвим досвідом), адже кожного наступного дня вона є іншою, ніж учора [23].

Згідно Конвенції про права інвалідів, яка прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у грудні 2006 року, встановлено у статті 27 (за працею та зайнятістю) право інвалідів на працю на рівній основі з іншими [24]. Це означає, що люди з особливими потребами мають такі ж можливості для працевлаштування, гідної оплати праці та дотримання трудового законодавства, як і люди без інвалідності. Положення у сфері сталого розвитку на період до 2030 року, прийнято всіма державами-членами Організації Об'єднаних Націй у грудні 2015 року, люди з

особливими потребами внесені до групи вразливих людей, права потребують розширення та захисту [25].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) у світі налічується 750 мільйонів інвалідів: 80% інвалідів проживають у країнах, що розвиваються, 10% населення бідних країн є інвалідами, кожна десята дитина у світі живе з інвалідністю, у бідних країнах лише 2–3% дітей-інвалідів ходять до школи. Ці дані значною мірою применшені, тому що інваліди здебільшого живуть в умовах відчуженості, ізоляції та неприйняття і у зв'язку з цим часто не охоплюються під час проведення переписів. Сім'ї приховують дітей-інвалідів, не дозволяючи їм брати участь у сімейному чи громадському житті. Якщо інваліди позбавлені можливості піти до школи або знайти роботу, вони звичайно стають найбільш бідними з бідних, тому що не отримують жодних навичок. У країнах, що розвиваються, багато людей думають, що діти-інваліди не можуть вчитися або розвивати будь-які навички, і у зв'язку з цим від них не чекають багато чого. В результаті інваліди не роблять свій внесок у розвиток громад і вважаються лише тягарем [26].

Розглядаючи питання інвалідності з медичного напрямку можна сказати, що це властивість, притаманна людині в результаті хвороби, травми, або іншого впливу на стан здоров'я, що вимагає медичної допомоги у вигляді безпосереднього лікування у фахівців. Інвалідність за цією моделлю вимагає медичного чи іншого лікування. З іншого боку, соціальна модель розглядає інвалідність як соціальну проблему, а не як властивість людини. Відповідно до соціальної моделі, інвалідність вимагає політичного втручання, оскільки проблема виникає через непристосованість соціального середовища, спричиненого ставленням та іншими властивостями соціального оточення [Інвалідність — Вікіпедія [27].

При наданні можливості гармонійного соціального розвитку для дитини створюється соціально-адаптований характер, який наповнює його компетентним в різноманітних життєвих ситуаціях та визначає його майбутнє. Надання такої можливості для дитини з особливими потребами відіграє значно більше значення, ніж для дитини без таких потреб.

При створенні умов для розвитку людського потенціалу та формуванню людського капіталу людей з особливими потребами необхідно провести аналіз категорій людського потенціалу та людського капіталу людей з особливими потребами.

Тема "людського потенціалу" знайшла широке визнання завдяки теоретичним розробкам індійського економіста Амартії Сена у концепції "людського розвитку" [28].

А. Сен у своїх дослідженнях використав підхід "з погляду можливостей". Їм було обґрунтовано, що процес розвитку включає збільшення не тільки матеріального та економічного добробуту, а і розширення можливостей людини, що передбачає "велику свободу вибору, щоб кожен міг вибирати з великої кількості варіантів ту мету і той спосіб життя, який він вважає кращим" [28].

У створенні умов для розвитку людського капіталу та при формуванні людського капіталу приймають участь усі сфери життя людини, які можуть вплинути на результати його професійної діяльності починаючи від розвитку охорони здоров'я, соціальної сфері, рівня культури та дозвілля до якості житла та доходу сім'ї в якій виховується дитина з особливими потребами.

Характеризуючи людський капітал слід звернути увагу на дві складові, які в своїй статті описала С.Тютюнникова[29]. По-перше, вона висловлює ставлення між людьми з приводу вкладення у формування здібностей до праці та їх подальшого використання. На думку С.В. Тютюнникової [29], інвестуючи в людський капітал одночасно відбуваються процеси інвестицій і в людський потенціал. По-друге, людський потенціал включає багато складових якостей і властивостей людини, порівняно з тими, які можуть приносити йому дохід. Їх відтворення можливе у будь-яких сферах та формах діяльності людини. Людський капітал виступає частиною людського потенціалу і включає лише частину людських якостей. У своїй статті С.Тютюнникова [29] акцентує увагу на відмінності понять людський капітал та людський потенціал.

Для ефективного формування та розвитку людського капіталу необхідно розуміти суть понять "людський капітал". На цей час ця теорія отримала висвітлення в економічних наукових працях

українських дослідників: В. Близнюк [12], В. Антонюк [13], О. Грішновий [14], М. Довбенко [16], Т. Кір'ян[17] та ін. Проведений аналіз літературних джерел показує, що існує велика кількість понять "людський капітал" як економічної категорії.

У сучасних умовах людський капітал є ключовим елементом, необхідним для соціально-економічного розвитку територій, що говорить про необхідність переорієнтування регіональної політики на розвиток людського капіталу.

Враховуючи специфічні потреби та специфічну поведінку суб'єктів, яка є основою для ринково-орієнтованого розвитку потенціалу людей з особливими потребами, необхідно запропонувати дії механізму щодо задоволення потреб ринку послуг.

На думку Г.Лученко [30] інвестиції в людський капітал – це всі вкладення в розвиток трудових ресурсів, які пов'язані з істотними витратами, та що призводять до позитивних змін окремих його складових або до рівномірного розвитку складових людського капіталу на всіх рівнях, що сприяє вдосконаленню інтелектуального та професійного росту індивіда та зростанню національного доходу (або доходу підприємства).

Усі проаналізовані аспекти та напрями взаємодії між основними теоріями ринково-орієнтованого механізму розвитку потенціалу людей з особливими потребами представлені в табл.1

Таблиця 1 - Аспекти та напрями взаємодії між основними теоріями ринково-орієнтованого розвитку потенціалу людей з особливими потребами

Існуючі теорії	Існуючі положення представлених теорій щодо формування розвитку потенціалу людей з особливими потребами	Інтегровані положення підходу з формування розвитку потенціалу людей з особливими потребами
Управління розвитком	Розглядає методи розробки загальної стратегії, яка є основою функціональних стратегій (маркетингової, теорії розвитку, інноваційної) і механізми їх реалізації для досягнення відповідності між цілями, внутрішнім потенціалом людей з особливими потребами та зовнішнім середовищем	Для управління ринково-орієнтованим розвитком потенціалу людей з особливими потребами необхідно застосувати економічне стратегію: дослідити внутрішнє та зовнішнє середовище визначити необхідності людей з особливими потребами та виконавши аналіз ринку сформулювати положення формування розвитку потенціалу людей з особливими потребами на основі наступних стратегій: філософія, економіка, соціологія, психологія та педагогіка
Теорія розвитку з точки зору філософії	Розвиток – вищий тип руху, незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового	Завдяки можливості переходу в процесі розвитку народжується нові качества особистості
Маркетинг	Для досягнення своїх цілей повинні прагнути задовольнити потреби людей з особливими потребами	Маркетинг забезпечує гармонійний взаємозв'язок між внутрішнім та зовнішнім простором людей з особливими потребами, між соціальними та економічними цілями його функціонування.
Економіка	Розвиток - направлений процес зміни якісного стану об'єкта, що супроводжується перетворенням його внутрішніх і зовнішніх властивостей.	Люди з особливими потребами можуть приносити користь у різноманітних напрямках економіки

Соціологія	Важливим питанням для вивчення є співвідношення розвитку особистості з її процесом адаптації до зовнішніх умов. Адаптація передбачає точну відповідність можливостей системи умовам зовнішньої середовища.	Без прийняття соціумом людина з особливими потребами не може реалізувати свої прагнення, отримати умови для самовдосконалення, тобто виникає проблема у сприйманні людей з особливими потребами соціумом, а не в їх обмежених здібностях
Педагогіка	"Особистість" означає соціальну характеристику людини, тобто її якості, які формуються під впливом спілкування і стосунків з іншими людьми, суспільством в цілому.	Розвиток - це один із інструментів навчання толерантного ставлення суспільства до людей з особливими потребами. Завдяки цілеспрямованому вихованню дитина з особливими потребами має можливість досягти певного рівня розвитку
Поняття інвалідність з медичної точки зору	Медична модель бачить, що причини труднощів людей з інвалідністю полягають у їх обмежених можливостях.	Труднощі, які виникають у людей з особливими потребами в процесі життя не в жодній мірі не можна вважати їхньою особистою "проблемою". Ставлення як до "неповноцінних" завдає глибокої психологічної травми як самій людині, так і їхнім сім'ям.
Поняття інвалідність з соціальної точки зору	Інвалідність – це стан, за якого людина внаслідок свого фізичного чи психічного стану втрачає здатність виконувати звичайні функції	Особливості фізичного або психічного стану людини потребують особливих потреб для можливостей реалізації звичайних функцій діяльності
Теорія інвестицій	Інвестиції в людський капітал – це всі вкладення в розвиток трудових ресурсів, які пов'язані з істотними витратами, та що призводять до позитивних змін окремих його складових або до рівномірного розвитку складових людського капіталу на всіх рівнях, що сприяє вдосконаленню інтелектуального та професійного росту індивіда та зростанню національного доходу (або доходу підприємства)	Особи, у тому числі з особливими потребами, їх знання, вміння, здібності, досвід є таким інтелектуальним запасом, який накопичується і стає джерелом майбутніх доходів, запорукою успішності будь-якого підприємства і економіки в цілому. Формування людського капіталу шляхом розвитку людського потенціалу людей з особливими потребами можливе тільки за умови цілеспрямованих вкладень в його розвиток з боку держави, організації і самої людини.
Теорія інновацій	Інноваційний шлях розвитку економіки є економікою знань та інформації, в тому числі людей з особливими потребами. Від величини науково-технічного прогресу залежить швидкість розвитку усього населення.	Усі напрямки розвитку повинні розвиватися з урахування людей з особливими потребами розглядаючи їх не як споживачів державних коштів (дотаційна категорія), а як повноцінний людський потенціал, який при правильному вкладенні ресурсів можуть сформувати людський капітал людей з особливими потребами.
Синергетична теорія	Враховує, що нелінійність розвитку призводить до появи криз, дає можливість системі адаптуватися до мінливих умов оточуючого середовища, що є важливим чинником самоорганізації та самоуправління за допомогою якої узгоджуються внутрішні процеси. Спільною ознакою є розгляд динаміки будь-яких незворотних процесів та виникнення важливих новацій.	Для управління ринково-орієнтованим розвитком потенціалу людей з особливими потребами необхідно використання синергії, завдяки якій знання та зусилля кількох людей організовуватимуться таким чином, що будуть взаємно посилені
Поведінкова теорія	Застосовує прийоми управління міжособистісними стосунками і науку про людську поведінку для управління та формування організації розвитку потенціалу людей з особливими потребами	Враховуючи особливості поведінки людей з особливими потребами, їх вимогам, особливостям, потребам формувати управління організації розвитку потенціалу людей з особливими потребами
Мотиваційна теорія	Враховує мотиваційну поведінку людей з особливими потребами залежно від особливостей внутрішнього та зовнішнього середовища	Положення мотиваційної теорії повинні враховувати не лише активні потреби людей з особливими потребами, але й формувати з точки зору бізнесу на основі філософії застосування різних форм заохочень, використовуючи як інтелектуальний капітал людей з особливими потребами

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про те, що фундаментальні положення теорії ринково-орієнтованого розвитку потенціалу людей з особливими потребами дослідно використовувати положення наступних теорій стратегічного управління, маркетингу, економіки, соціології, медичної теорії, теорії розвитку, інвестицій, інновацій, синергетики, поведінкової теорії та теорії мотивації.

При застосуванні стратегічного управління до ринково-орієнтованого розвитку потенціалу людей з особливими потребами необхідно провести дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища, виконати аналіз та визначити необхідності людей з особливими потребами на основі таких стратегій, як філософія, економіка, соціологія, психологія та педагогіка.

Виходячи із властивостей людського потенціалу людей з особливими потребами їх необхідно розглядати з точки зору цілісності, складності функціонування та відкритості до взаємодії з внутрішнім та зовнішнім середовищем.

Оскільки маркетинг є функцією управління - він служить меті забезпечення надання ефективних послуг, а як філософія бізнесу - надання послуг, які задовольняють потреби споживачів навіть тоді, коли послуга збиткова. Маркетинг може бути використано основою для забезпечення гармонійного зв'язку між внутрішнім та зовнішнім простором [11] у якості балансу між соціальними та економічними цілями суспільства для людей з особливими потребами.

Соціологія вивчає співвідношення процесу адаптації людини до зовнішніх умов з розвитком особистості. Успішна адаптація у соціумі являє собою точну відповідність можливостей системи з умовами зовнішнього середовища. Однак людина яка має особливі потреби для реалізування будь-яких прагнень вже "за умовчанням" не може відповідати ідеалу, тому у соціумі виникають перепони у сприйнятті людей з особливими потребами. Прийняття соціумом людини "такою, як вона є" відіграє ключову роль у процесі адаптації та можливості самореалізування та самовдосконалення людини з особливими потребами.

З погляду педагогіки на формування особистості впливає спілкування і стосунків з іншими людьми, суспільством в цілому, тому потрібне надання умов для виховання у закладах освіти дітей з особливими потребами на загальних умовах, але з урахуванням їх особливих потреб у якості допомоги, а не перешкоди їх розвитку, саморозвитку та соціальної активності. Таким чином відбуватиметься спільне навчання повноцінній взаємодії не тільки дітей з особливими потребами з навколишнім світом, але й більшою мірою здорових дітей та дорослих з великою кількістю різних особливостей та потреб дітей з особливими потребами для прийняття їх як особистостей та повноцінних членів суспільства.

Провівши дослідження щодо відношення до людей з особливими потребами з погляду медичного напрямку були зроблені висновки, що вона сприяє ізоляції від суспільства, сприяє дотаційному підходу з точки зору економіки, тому ці люди здебільшого виявлялися

ізованими та дискримінаційними. Підхід тільки з точки зору медичного підходу виглядає однобоко.

З погляду соціальної напруги - труднощі створюються суспільством, що не передбачають участі в загальній діяльності людей з особливими потребами. Цей підхід включає створення умов навчального середовища, життя у суспільстві та підтримку щодо працевлаштування та необхідності надання особливих умов для можливості реалізувати звичайних функцій повсякденної діяльності.

Розвиток людського потенціалу та формування людського капіталу із залученням інвестицій у збільшення знань, умінь, здібностей та досвіду людей з особливими потребами перетворює інтелектуальний капітал у джерело майбутніх доходів.

Використовуючи погляди інноваційного розвитку економіки, враховуючи людський потенціал людей з особливими потребами при інвестуванні, може бути перетворено на людський капітал людей з особливими потребами.

Для управління ринково-орієнтованим розвитком потенціалу людей з особливими потребами необхідно використання синергії, завдяки якій знання та зусилля кількох людей організовуватимуться таким чином, що будуть взаємно посилені.

Використовуючи прийоми поведінкової теорії при управлінні міжособистісними стосунками і науку про людську поведінку враховуючи особливості поведінки людей з особливими потребами, їх вимог, особливостей можливо скласти прийоми для управління та формування організації розвитку потенціалу людей з особливими потребами.

Згідно мотиваційної поведінки необхідно враховувати поведінкові особливості людей з особливими потребами при формуванні управління організації розвитку потенціалу людей з особливими потребами.

На думку автора статті поняття "людина інвалід, людина з обмеженими можливостями" докорінно неправильно відображає соціальну характеристику цієї групи людей. Визначення "людина з особливими потребами" (особливі потреби у спілкуванні, переміщенні, працевлаштуванні та т.і.) більш коректно відображає сутність та несе глибокий зміст безпосередньо для людей даної категорії та для членів їхніх сімей.

Висновки. Для повноцінного соціального розвитку та участі у житті суспільства людину не повинні розглядати з точки зору обмежень, накладених на неї станом здоров'я. Підхід з погляду особливих потреб для реалізації конституційних прав при отриманні належного рівня медичного забезпечення, здобуття освіти відповідно до своїх здібностей та переваг, можливості здобуття професії та гідного працевлаштування більш коректно відображає реалії життя людини з особливими потребами.

Таким чином, базуючись на здобутках наведених положень теорій управління розвитком, маркетингу, філософії, соціології, педагогіки, синергетичної, поведінкової та мотиваційної, які стали підґрунтям концептуальних положень підходу щодо ринково-

орієнтованого механізму розвитку потенціалу людей з особливими потребами було сформовано трактування поняття людини з особливими потребами.

Запропоновано концептуальні теоретичні положення ринково-орієнтованого механізму розвитку потенціалу людей з особливими потребами, які враховують положення маркетингу, стратегічного управління, розвитку, інновацій, інвестицій, синергетики, поведінкової теорії, теорії мотивації. Використання консолідованих концептуальних підходів підвищить обґрунтованість теоретичного та методичного забезпечення формування ринково-орієнтованого механізму розвитку потенціалу людини з особливими потребами.

Розробка і теоретичне обґрунтування концептуального підходу стратегічного управління ринково-орієнтованим розвитком потенціалу людини з особливими потребами з використанням положень синергетичної теорії, врахуванням взаємозв'язків виникаючих у процесі взаємодії особистості, родини, держави здійснюючих вплив на розвиток та формування потенціалу людини з особливими потребами є елементом наукової новизни. Від існуючих концепцій викладені теорії відрізняються збагаченням змісту та структурних складових, їх характеристик, розширена та доповнена предметна область щодо людини з особливими потребами.

Список літератури

- Erik H. Erikson. Identity, youth and crisis. New York: W. W. Norton Company, 1968
- Балл Г. А. Концепція самоактуалізації личности в гуманістической психології / Г. А. Балл. – Киев-Донецк, 1993.– 50 с.
- Бех І. Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. у 2-х т. Т. 1 Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
- Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.
- Кремень В. Г. Освітня діяльність і інтелект : проблеми формування національної інтелігенції / В. Г. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами. – Х. : НТУ «ХП», 2008. – № 2. – С. 3–11
- Кудин В. Емоції в обученні и образованні / В. Кудин – Х. : НТУ «ХП», 2012 – 179 с.
- Лозовой В. А. Самовоспитание личности: философско-психологический анализ / В. А. Лозовой. – Харьков, 1991. – 321 с.
- Becker, Gary S. Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, 1964
- Schultz, T. Investment in Human Capital. N.Y., 1971
- Sen A. K. Food and Freedom // Word Development. 1989
- Райко Д. В. Стратегічне управління розвитком маркетингової діяльності/Д.В.Райко. - ВД "ІНЖЕК", 2008. - 629 с.
- Близнюк В. В. Людський капітал, як фактор економічного розвитку. Економіка і прогнозування, 2005.№2, с.64-78
- Антонюк В. П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: монографія. Донецьк: Ін-т економіки промисловості, 2007. 377 с.
- Гришнова О. А. Людський капітал. Формування в системі освіти і професійної підготовки. Київ: Знання, 2006. 254 с.
- Тютюнникова С. В. Человеческий капитал - актуальный ресурс развития социально экономического развития. Проблемы экономики №1, 2017. с 308-314
- Довбенко М. В. Сучасна економічна теорія. Економічна нобелогія: навч. посіб. Київ: Академія, 2005. 180 с.
- Кір'ян Т. Людський капітал в історії економічної думки. Економіка України. 2008. № 9. С. 64–73.
- Інвестиції в людський капітал та їх особливості, Наукова конференція, <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1211>
- Михайличенко В. Е. Психологія розвитку личности, Монографія НТУ"ХП" 2015
- Соціальний розвиток https://studme.org/1593110628601/pedagogika/sotsialnoe_razvitie
- Холопенко Н. А. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів різні підходи до розуміння інваліда [Архівовано 10 січня 2006 у Wayback Machine] URL:<https://web.archive.org/web/20060110215157/http://www.library.novouralsk.ru/lib-publish-mercy-5.html>
- Е. Іваницька. Що робить людину інвалідом? [Архівовано 24 лютого 2014 у Wayback Machine]. URL:<http://ps.1september.ru/articlef.php?ID=200400818>
- Розвиток, виховання і формування особистості. Процес розвитку і формування особистості - Педагогіка - Навчальні матеріали онлайн. URL:https://pidru4niki.com/1425072534954/pedagogika/rozvitok_vihovannya_formuvannya_osobivosti
- Конвенція про права людей з інвалідністю 13.12.2006 р. [Електронний ресурс]. URL:https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disability.shtml
- The Sustainable Development Agenda URL:<https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda>
- Інвалідність — Матеріали Всемирного банка для учащихся «А знаєш ли ты...?» URL:<https://www.un.org/ru/youthink/disabilities.shtml>
- Інвалідність — Вікіпедія, URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
- Development as Freedom: Sen, Amartya: 9780385720274: Amazon.com: Books URL:<https://www.amazon.com/Development-as-Freedom-Amartya-Sen/dp/0385720270?asin=0385720270&revisionId=&format=4&depth=1>
- Тютюнникова С. В. Человеческий капитал - актуальный ресурс развития социально экономического развития. Проблемы экономики №1, 2017. с 308-314
- Інвестиції в людський капітал та їх особливості, Наукова конференція, ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ | Наукові конференції

References (transliterated)

- Erik H. Erikson. Identity, youth and crisis. New York: W. W. Norton Company, 1968
- Ball G. A. *Koncepciya samoaktualizacii lichnosti v gumanisticheskoy psihologii* [The concept of personality self-actualization in humanistic psychology]. – Kiev-Donetsk, 1993.– 50p.
- Beh I. D. *Vihovannya osobivosti* [Personality education]: navch.-metod. posib. u 2-h t. vol. 1 Osobistisno orientovaniy pidhid: teoretiko-tehnologichni zasadi. – Kiev: Libid, 2003. – 280p.
- Zyazyun I. A. *Intelektualno tvorchij rozvitok osobivosti v umovah neperervnoyi osviti* [Intellectually creative personality development in the conditions of continuous education] / Neperervna profesijna osvita : problemi, poshuki, perspektivi ; za red. I. A. Zyazyuna. – Kiev: Vipol, 2000. – 636 p.
- Kremen V. G. *Osvitnya diyalnist i intelekt : problemi formuvannya nacionalnoyi inteligenciyi* [Educational activity and intelligence: problems of formation of the national intelligentsia]. *Teoriya i praktika upravlinnya socialnimi sistemami* [Theory and practice of management of social systems]. – Kharkiv: NTU «HP», 2008. – no 2.– pp. 3–11
- Kudin V. *Emocii v obuchenii i obrazovanii* [Emotions in learning and education] – Kharkiv: NTU «HP», 2012 – 179 p.
- Lozovoj V. A. *Samovospitanie lichnosti: filosofsko-sociologicheskij analiz*. [Self-education of personality: philosophical and sociological analysis]. – Kharkiv, 1991. – 321 p.
- Becker, Gary S. Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, 1964
- Schultz, T. Investment in Human Capital. N.Y., 1971

10. Sen A. K. Food and Freedom // Word Development. 1989
11. Rajko D. V. *Strategichne upravlinnya rozvitkom marketingovoyi diyalnosti* [Strategic management of the development of marketing activities]. - VD "INZhEK", 2008. - 629 p.
12. Bliznyuk V. V. Lyudskij kapital, yak faktor ekonomichnogo rozvitku [Human capital as a factor of economic development]. *Ekonomika i prognozuvannya* [Economics and forecasting], 2005. no 2, pp.64-78
13. Antonyuk V. P. *Formuvannya ta vikoristannya lyudskogo kapitalu v Ukraini: socialno-ekonomichna ocinka ta zabezpechennya rozvitku* [Formation and use of human capital in Ukraine: socio-economic assessment and development support]: monografiya. Doneck: In-t ekonomiki promislivosti, 2007. 377 p.
14. Grishnova O. A. *Lyudskij kapital. Formuvannya v sistemi osviti i profesijnoyi pidgotovki* [Human capital. Formation in the system of education and professional training]. Kiev: Znannya, 2006. 254 p.
15. Tyutyunnikova S. V. Chelovecheskij kapital - aktualnyj resurs razvitiya socialno ekonomicheskogo razvitiya [Human capital is an actual resource for the development of socio-economic development]. *Problemi ekonomiki* [Economic Problems]. no 1, 2017. pp 308-314
16. Dovbenko M. V. *Suchasna ekonomichna teoriya. Ekonomichna nobelelogiya* [Modern economic theory. Economic nobelology]: navch. posib. Kiev: Akademiya, 2005. 180 p.
17. Kir'yan T. Lyudskij kapital v istoriyi ekonomichnoyi dumki [Human capital in the history of economic thought.]. *Ekonomika Ukraini* [Ukraine economy]. 2008. no 9. pp. 64–73.
18. Investiciyi v lyudskij kapital ta yih osoblivosti, Naukova konferenciya, <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1211>
19. Mihajlichenko V. E. Psihologiya razvitiya lichnosti, Monografiya NTU "HPI" 2015
20. Socialnij rozvitok https://studme.org/1593110628601/pedagogika/sotsialnoe_razvitie
21. Holopenko N. A. Socialno-psihologichni problemi ditej-invalidiv rizni pidhodi do rozuminnya invalida [Arhivovano 10 sichnya 2006 u Wayback Machine] URL:<https://web.archive.org/web/20060110215157/http://www.library.novouralsk.ru/lib-publish-mercy-5.html>
22. E. Ivanicka. Sho robit lyudinu invalidom? [Arhivovano 24 lyutogo 2014 u Wayback Machine]. URL:<http://ps.1september.ru/articlef.php?ID=200400818>
23. Rozvitok, vihovannya i formuvannya osobistosti, Proces rozvitku i formuvannya osobistosti - Pedagogika - Navchalni materiali onlajn. URL: https://pidru4niki.com/1425072534954/pedagogika/rozvitok_vihovannya_formuvannya_osobistosti
24. Konvenciya pro prava lyudej z invalidnistyu 13.12.2006 r. [Elektronnij resurs]. URL:https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disability.shtml
25. The Sustainable Development Agenda URL:<https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda>
26. Invalidnost — Materialy Vsemirnogo banka dlya uchashihysya «A znash li ty...?» URL:<https://www.un.org/ru/youthink/disabilities.shtml>
27. Invalidnist — Vikipediya, URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
28. Development as Freedom: Sen, Amartya: 9780385720274: Amazon.com: Books . URL:<https://www.amazon.com/Development-as-Freedom-Amartya-Sen/dp/0385720270?asin=0385720270&revisionId=&format=4&depth=1>
29. Tyutyunnikova S. V. Chelovecheskij kapital - aktualnyj resurs razvitiya socialno ekonomicheskogo razvitiya [Human capital is an actual resource for the development of socio-economic development]. *Problemi ekonomiki* [Economic Problems] no 1, 2017. pp 308-314
30. Investiciyi v lyudskij kapital ta yih osoblivosti, Naukova konferenciya, INVESTICIYI V LYUDSKIY KAPITAL TA YIH OSOBLIVOSTI | Naukovi konferenciyi

Надійшла (received) 06.09.2022

Відомості про авторів / About the Authors

Паймаш Ганна Василівна (Paymash Hanna Vasilevna) - аспірант кафедри економіки бізнесу та міжнародних економічних відносин; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна; ORCID: 0000-0003-0588-328X; тел. (095) 259-94-16, aa.ivanova991@gmail.com